

LÄNSSTYRELSEN
KALMAR LÄN

Landstinget
i Kalmar Län

REGION FÖRBUNDET
I KALMAR LÄN

Vägledande stöd vid konsultation och anmälan vid misstanke om att barn far illa

Kompletterande praktiska anvisningar till Socialstyrelsens handbok:
Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn
och
Strategi för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa

Inledning

Som ett av de första länderna i världen, skrev Sverige under FN:s Barnkonvention 1990. Barnperspektivet har sedan dess fått allt högre prioritet i samhället i takt med att kunskapen om barns behov vuxit. Samtidigt har också brister i samhället blivit allt mer synliga. Barnkonventionen sätter barnens behov i fokus för alla beslutsfattare på såväl regeringsnivå som på landstings- och kommunal nivå. Uppföljning sker genom myndigheten Barnombudsmannen som företräder barns rättigheter i samhället.

Det finns mycket kunskap inom olika myndigheter om vad som gynnar god utveckling hos barn men svårigheter att samverka över yrkesgränser och att organisera ett ut hålligt samarbete, gör att helhetsperspektivet lätt går förlorat och därmed nyttan av kunskapen.

Större stabilitet i organisationer som möter barn är nödvändigt tillsammans med en ökad generositet bland vuxna på alla samhällsnivåer för att den kunskap som finns om barns grundläggande behov verkligen ska komma barn till del.

”Det som framför allt behövs nu är lugn och ro i organisationen.” Så uttryckte sig Susanna Alakoski, författare till ”Svinalängorna”, på Satellitkonferensen om barn i alkoholmissbruksmiljöer, hösten 2007. Susanna var särskilt inbjuden och konferensen öppnades av folkhälsominister Maria Larsson.

I den mån föräldrar/vårdnadshavare av olika skäl har svårt att leva upp till sin föräldraroll skall samhällets olika instanser kunna hjälpa barnet och tidigt erbjuda familjen stöd. Det är därför angeläget att uppmärksamma förhållanden som gör att barns behov inte blir tillgodosedda.

År 2004 utkom Socialstyrelsens dokument ”Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn”. Syftet var att ”...sprida kännedom om lagstiftningen och dess intentioner och underlätta för dem som på olika sätt omfattas av anmälningsskyldigheten”. I förordet angavs att: ”... det är viktigt att kunskapen om skyldigheten hålls levande genom diskussion på arbetsplatser, att det finns rutiner att följa, ett etablerat samarbete med socialtjänsten och en beredskap att stödja varandra i arbetet.”

Det visade sig emellertid att det var svårt få genomslag för lagens intentioner i praktiken. Flera orsaker har angetts men särskilt framkom i enkäter till bland annat hälso- och sjukvårdspersonal, bristen på skrivna rutiner för kontakt och anmälan till socialtjänsten men också bristen på systematiserad samverkan med socialtjänsten. Skrivna rutiner för kontakt och anmälan åligger var arbetsplats att utfärda lokalt.

Till stöd för att utveckla den viktiga samverkan mellan flera yrkesgrupper och aktörer, publicerade Socialstyrelsen i september 2007 rapporten ”Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa.

I Landstinget i Kalmar län har det tagits ett politiskt beslut att tillsammans med länets kommuner verka för etablering av en s.k. familjecentral inom varje kommun/kommundel. Därmed har en organisatorisk grund lagts för att underlätta samverkan över yrkesgränser i största möjliga mån. Familjecentralerna vänder sig till de yngsta barnen och deras familjer. Detta möjliggör mycket tidiga interventioner i familjer med behov av särskilt stöd.

Så här har vi arbetat

Detta vägledande dokument är utarbetat i samarbete mellan olika yrkespersoner från två huvudmannaskap: kommun och landsting. Även chefer och vårdutvecklare från de olika verksamheterna har deltagit. Dessutom har barn tandläkare deltagit i arbetet, då tandvården i Kalmar län utgör en påtaglig del av den förebyggande barnhälsovården genom att rikta sig till samtliga barn i länet. Insatser för tandhälsa som ges tidigt i livet lägger grunden till en god hälsa i vuxen ålder. Därför möter tandvården barnet och dess familj redan under första levnadsåret.

Detta dokument är specifikt utarbetat utifrån de behov som har framkommit från de verksamheter som arbetar förebyggande med barns hälsa och utveckling (0-6 år). Det har emellertid självklart sin tillämpning även inom andra verksamheter som har anmälningskyldighet enligt Socialtjänstlagen 14 kap. 1 §.

Kalmar den 30 april 2008

Arbetsgrupp och styrgrupp
genom

Gunvor Adolfsson
Ordförande i styrgruppen
Primärvårdsstrateg, Landstinget i Kalmar län.

Revideras senast 2009 -11

Innehållsförteckning

Vad är en familjecentral?	7
Västerviks familjecentral - ett exempel på grönsöverskridande samverkan satt i system	8
Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn	8
14 kap Anmälan om missförhållanden	10
Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn	10
Ur Artikel 19 i FN:s barnkonvention	10
Definitioner av barn som far illa	11
Våld, övergrepp och försummelse	11
Tandvård - våld, övergrepp och försummelse	13
Omsorgssvikt	14
Gör så här vid misstanke om omsorgssvikt	15
Misshandel och/eller sexuella övergrepp	16
Så här gör du vid misstanke om misshandel/sexuella övergrepp	17
Mödrahälsovård	18
Arbetsgång vid oro för den gravida kvinnan och det väntade barnet	18
Oro för annat barn än det väntade barnet	18
Barnhälsovård	20
Arbetsgång vid oro för att ett barn far illa	20
Öppen förskola	22
Arbetsgång vid oro för att ett barn far illa	22
Tandvård	24
Arbetsgång vid oro för att ett barn far illa	24
Att uppmärksamma speciellt i tandvården	24
Socialtjänst	26
Socialtjänstens konsultativa funktion	26
Arbetsgång vid konsultation och eventuell anmälan	26
Arbetsgång vid misstanke om misshandel/sexuella övergrepp	26
Personalens arbetsmiljö	27
Verksamhetsuppföljning och statistik vid familjecentral och inom tandvården	28
Referenser	29

Bilagor

Anmälan till socialtjänsten enl 14 kap §1 Socialtjänstlagen	Bilaga 1
Bekräftelse från socialtjänsten på mottagen anmälan	Bilaga 2
Klinik-/avdelningsspecifika uppgifter	Bilaga 3
Kontaktlista projektets arbetsgrupp och styrgrupp	Bilaga 4

Vad är en familjecentral?

”En familjecentral bedriver en verksamhet som är hälsofrämjande, tidigt förebyggande och stödjande samt riktar sig till föräldrar och barn. En familjecentral bör minst innehålla barnhälsovård, mödrahälsovård, öppen förskola och socialtjänst med inriktning mot förebyggande arbete.

På en familjecentral arbetar flera olika yrkeskategorier tillsammans kring barnfamiljen. Förutom barnmorskor, sjuksköterskor, förskollärare och socialsekreterare kan det även finnas familjerådgivare, fritidsledare, psykologer och läkare. Kännetecknande för verksamheten är att huvudmännen, t ex kommun och landsting, samordnar sina resurser för att möjliggöra en tvärfacklig samverkan.

Det finns många benämningar på familjecentral. Oavsett om det heter familjecentral, familjecentrum, familjens hus eller något annat, så är det ovan nämnda kriterier som avgör om verksamheten är en familjecentral. (*Familjecentraler - kartläggning och kunskapsöversikt. Socialstyrelsen, april 2008, bilaga 1, s 83*)

Familjecentralen är en mötesplats för familjerna i ett bostadsområde. Hur verksamheten är upplagd beror till stor del på barnfamiljernas behov och önskemål. Basen är den allmänna barn - och mödrahälsovården i samverkan med öppna förskolan samt socialtjänst. Samverkan upphäver inte de sekretessregler som finns mellan de olika verksamheterna.

Målet för verksamheten är att utifrån hela familjens livssituation främja en god hälsa hos barn och föräldrar genom att:

- finnas tillgänglig som nära mötesplats
- stärka det sociala nätverket runt barn och föräldrar
- skapa arbetsformer där föräldrar och barn är delaktiga
- erbjuda lättillgängligt stöd
- vara ett kunskaps- och informationscentrum
- utveckla god service

Forskning visar att ett fungerande socialt nätverk och nära vänner är väsentligt för barns hälsa. Man vet också att barns hälsa hänger samman med hur familjen och speciellt hur mamman mår. Genom familjecentralerna byggs en helhetsstruktur för att stärka kända friskfaktorer för de yngre barnen.

Västerviks familjecentral - ett exempel på gränsöverskridande samverkan satt i system

På familjecentralen i Västervik arbetar yrkespersoner från de fyra verksamheter som utgör basen för en familjecentral:

- Mödrahälsovård (MHV)
- Barnhälsovård (BHV)
- Öppen förskola
- Socialtjänstens Individ- och Familjeomsorg

Detta innebär att förskollärare, barnmorskor, bhv-sjuksköterskor, socialsekreterare, undersköterskor, sekreterare och lokalvårdare finns på familjecentralen. Dessutom finns sedan länge mödra-/barnhälsovårdspedagog knuten till enheten.

Genom att medarbetare från samtliga verksamheter, inklusive representant från respektive verksamhets chefsgrupp, regelbundet deltar i arbetsgruppmöte, husmöten, studiecirklar, utvecklingsgrupp med mera är den administrativa grunden lagd för en kontinuerlig samverkan över yrkesgränser. Denna samverkan återfinns även på chefsnivå genom regelbundna chefsmöten. Samverkan kräver emellertid mer än gemensamma möten. Samverkan kräver också kunskap, förståelse och respekt för varandras kompetensområden. Vilja och stöd från chefer och arbetsledare är också en nödvändighet.

Samtliga medarbetare inklusive chefsrepresentanter, har därför tillsammans diskuterat värdegrundsfrågor så att detta viktiga perspektiv kan hållas levande vid beslutsprocesser i vardagens husmöten, andra administrativa möten samt i mötena med barnen och deras familjer. Genuskunskap och barnperspektiv är här centrala punkter i värdegrunden. Genom att samtliga yrkeskategorier deltagit i dessa kunskapsutvecklande samtal har en grund för samsyn skapats. Samtidigt har verksamheterna lärt känna varandras yrkes- och kompetensområden.

Familjecentralens personal har dessutom genom sitt nätverk en stor kontaktyta mot flera olika aktörer utanför familjecentralen. Dessa kontakter är också av stort värde i arbetet kring utsatta barn. Exempel på sådana nätverkskontakter:

- BUP
- tandvård
- ungdomsmottagning
- kvinnoklinik
- barnklinik med mottagning och avdelning
- Aurora som kan ge stöd till förlossningsräd
- spädbarnsverksamhet, som kan ge extra stöd i en mindre grupp
- öppenvård psykiatri
- habilitering
- vårdcentraler
- sjukgymnast
- audionom/logoped
- dietist
- ortoptist
- flyktingenhet med tolkförmedling
- försäkringskassan
- studieförbund av olika slag
- förskola, skola och dagbarnvårdare
- centralt stödteam med specialpedagoger, förskolepsykolog och handläggare för barn med behov av särskilt stöd
- pedagogiska vägledare med 0-19 årsperspektiv
- TTS - pedagog (tecken till stöd)

Sammantaget har medarbetarna vid familjecentralen god kunskap om barnets hela utveckling; intellektuellt, fysiskt, emotionellt, socialt, existentiellt/andligt och beteendemässigt. Denna helhetskunskap är särskilt värdefull i arbetet kring barn som far illa eller riskerar fara illa.

Barnmorskor och BHV - sköterskor får återkommande handledning av MHV-/BHV-psykolog. Socialsekreteraren får handledning tillsammans med andra socialsekreterare genom Individ - och Familjomsorgen.

Arbetsgivaren, det vill säga landsting och kommun samt chefer och arbetsledare inom de respektive verksamheterna, stöder de gränsöverskridande kontakter personalen behöver ta inom och utanför familjecentralen för att förkovra sig själva och för att samarbeta kring de barn och familjer som behöver särskilt stöd. Den professionella närheten till varandra och särskilt till socialsekreterarens kompetens underlättar särskilt när samverkan gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa. Utan synligt stöd i organisationen och genom dess ledning, ger närhet mellan de yrkesverksamma inte önskvärd effekt.

Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn

Ur Socialtjänstlagen SoL 14 kap. Anmälan om missförhållanden

1 § ”Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Det gäller även de som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också för dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedrivna enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.”

Ur Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn Socialstyrelsen 2007, sidan 15

”Det finns situationer då föräldrar inte förstår eller förmår ta sitt ansvar för sina barn fullt ut. Då träder samhällets ansvar in för att skydda barn och unga som riskerar en ogynnsam utveckling. Det kan handla om barn som far illa för att de lever i familjer med stora risker t ex i form av missbruk, misshandel eller allvarliga psykiska störningar.” Det kan vara barn som blir utsatta för övergrepp, blir kränkta eller försummade eller inte får den vård de behöver för sin sjukdom eller sitt handikapp. Det kan också vara unga som själva utsätter sin hälsa eller utveckling för fara, t ex genom missbruk eller kriminellt beteende.”

Det är socialtjänstens uppgift att se till att de barn och unga som befinner sig i en utsatt situation, får den hjälp, vård och det skydd som de behöver. Det är därför viktigt att socialtjänsten får information så att den kan träda in till hjälp för barnet. Därför finns anmälningsskyldigheten.

Sverige ratificerade FN:s konvention om barns rättigheter som ett av de första länderna i världen. Konventionen lägger fast barn och ungdomars

- rätt att få sina basbehov tillgodosedda
- rätt till skydd mot utnyttjande och diskriminering
- rätt till medinflytande genom att få uttrycka sin åsikt och få den respekterad

Ur Artikel 19 i FN:s barnkonvention

”Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena föräldrarnas, vårdnadshavarens eller annan persons vård.”

Som barnmisshandel räknas även att försumma barns rättigheter.
(SOU 2001:72 sidan 124)

Definitioner av barn som far illa

- ”Barn som inte får sina behov tillgodosedda inom familjen.” (*Socialtjänstlag SOU 1994:13 sidan 187-188*)
- ”Barn, vars psykiska och/eller fysiska utveckling är i fara p.g.a. föräldrars bristande omsorgsförmåga dvs. omsorgssvikt” (*Karin Lundén, 2006*)

Det är förälders/vårdnadshavares uppgift att se till att barnets grundläggande behov blir tillgodosedda. Barnet ska också skyddas mot våld, kränkningar och försummelse. Den förälder/vårdnadshavare som själv utsätter sitt barn för kränkningar, försummelse, våld och/eller sexuella övergrepp har brutit i sin uppgift och visar prov på omsorgssvikt.

Samsyn behöver råda kring vad vi menar med våld, övergrepp, kränkningar, okänsligt beteende osv. Därför redovisar boken ”Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn” sidan 35, följande beskrivningar som Kommittén mot barnmisshandel tidigare tagit fram. (*SOU 2001:72 sidan 120 – 124*)

Våld, övergrepp och försummelse

Fysiskt våld innebär att barnet utsätts för kroppsskada, sjukdom, smärta eller blir försatt i vanmakt eller annat liknande tillstånd. Det kan innebära att en person slår barnet med eller utan tillhygge, nyper, sparkar, knuffar, kastar, skakar, luggar, river eller biter barnet, trampar eller stampar på det eller tvingar in föremål i barnets mun. Det är också fysiskt våld och övergrepp att förgifta, bränna, skälla, riva, försöka dränka eller kväva barnet. Varje form av kroppslig bestraffning räknas som fysiskt våld. I flera former av sexuella övergrepp ingår fysiskt våld dels för att tvinga barnet till underkastelse, dels som en del av övergreppet.

Psykiskt våld betyder att ett barn systematiskt, ofta under lång tid utsätts för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande. Även en enstaka allvarlig företeelse kan innebära att ett barn riskerar att fara illa. Orimligt hårda bestraffningar, förlöjligande, hån, nedvärdering, avvisande, utfrysning, orimliga krav, påtvingad isolering från sociala kontakter och åldersanpassade aktiviteter eller konstant vägran att lyssna till barnets synpunkter är ytterligare exempel på psykiskt våld. Nedbrytande behandling kan också vara fostran till asocialt beteende eller kriminalitet. Att ett barn tvingas se eller höra våld i sin närmiljö eller leva i en miljö där hot och våld förekommer ofta kan också göra att ett barn far psykiskt illa.

Sexuella övergrepp mot ett barn innefattar alla former av sexuella handlingar som påtvingas ett barn av annan person, vuxen eller annat barn. Sexuella övergrepp innebär att personen utnyttjar barnets beroendeställning, att handlingen utgår från den andra personens behov, att handlingen kränker barnets integritet, att handlingen sker mot barnets vilja eller är en handling som barnet inte kan förstå, inte är moget för eller inte kan ge informerat samtycke till.

Det finns stor variation mellan handlingar som ryms inom begreppet sexuella övergrepp. Att bli utsatt för sexuella anspelningar och att tvingas se porrfilm/video ihop med en vuxen kan vara både obehagligt och skrämmande för ett barn. Fysisk kontakt som t ex sexuellt betonade smekningar av bröst och könsorgan inklusive onani på den andra personen är andra exempel på sexuella övergrepp. De allvarligaste formerna av sexuella övergrepp kan innebära orala, anala och vaginala samlag.

Kränkningar innebär att barnets psykiska hälsa skadas eller äventyras genom att en person, ofta under lång tid, i ord eller handling behandlar barnet nedlåtande eller angriper barnets personlighet. Detta kan ske t ex genom att förnedrande kommentera barnets utseende, språk eller begåvning, förolämpa barnet fysiskt eller verbalt inför kamrater eller vuxna, läsa barnets dagbok, frysa ut barnet eller liknande. Att utsätta ett barn för fysiskt eller psykiskt våld eller sexuella övergrepp är alltid kränkande.

Fysisk försummelse innebär att barnets vårdnadshavare, oftast under lång tid, skadar eller äventyrar ett barns hälsa eller utveckling genom att underlåta att ge barnet god fysisk omvårdnad.

Bristande omsorg gäller alla aspekter av barnets fysiska hälsa och utveckling, dvs. hygien, kost och omvårdnad, årstidsanpassade kläder, möjlighet till vila och sömn, skydd och husrum, tillsyn, förebyggande hälsovård, medicinsk vård inklusive tandvård samt skydd mot olycksrisker och skadlig exponering. Till skadlig exponering räknas t ex att vistas i återkommande skadligt hög bullernivå, att vistas i miljöer med droganvändning eller hög alkoholkonsumtion.

Psykisk försummelse är när barnets psykiska hälsa skadas eller äventyras, ofta under lång tid, genom att ett barns grundläggande behov av t ex uppmärksamhet, tillhörighet, fostran, vägledning, stimulans och utveckling inte tillgodoses. Psykisk försummelse kan t ex vara otillgänglighet och känslomässig likgiltighet för barnet, underlåtenhet att ge barnet erfarenhet, att lära barnet sociala regler, se till att barnet går i skola, får utbildning mm.

Professionell försummelse är ett begrepp som har lyfts fram på senare tid bland annat i nordiska sammanhang av den finländska barnläkaren Ann-Lis Söderholm. Här avses bland annat vårdgivares underlåtenhet att ge vård till ett barn. Detta kan inträffa genom att barnet exempelvis inte kommer till avtalad behandlingstid och att vårdgivaren underlåter att agera på uteblivandet. Det finns alltså en risk att barn som försummas i sin närmiljö också försummas i t ex vården.

(A Söderholm, Finska Läkaresällskapets Handlingar Årg.166 Nr 2, 2006)

Att upptäcka brister i omsorgen

När en anmälan om oro för ett barn inkommer till socialtjänsten kan följden bli en utredning av barnets situation. I det utredningsarbetet har BBIC-verktyget (Barnets Behov I centrum) blivit ett instrument som används alltmer. BBIC belyser alla aspekter av ett barns levnadsomständigheter och utveckling ställt i relation till de behov som barnet rimligen kan ha. Vid upptäckt av brister kan lämpliga insatser föreslås. Friskfaktorernas betydelse poängteras. Redskapet BBIC uppmuntrar till samverkan över yrkesgränser.

Tandvård – våld, övergrepp och försummelse

Tandvårdens personal möter regelbundet barn och ungdomar under hela uppväxten (0-19 år). En del barn träffar tandvården en gång varje eller vartannat år, andra betydligt oftare.

Fysiskt våld

Som tandvårdspersonal kan man möta barn som uppvisar fysiska skador i ansikte, mun och käkar. Det är viktigt att förhöra sig om hur skadorna uppkommit. Jämför med rubrik: Tecken på misshandel och/eller sexuella övergrepp. Låt gärna barnet berätta själv. Om oklarheter uppstår: samråd med pedodontist/erfaren kollega eller konsultera socialtjänsten. Uppge inte barnets namn.

Psykiskt våld och kränkningar

Något ett barn berättar om t ex mobbning, eller du själv har lagt märke till något, kan utgöra anledning till samråd med pedodontist/erfaren kollega eller konsultation med socialtjänsten. Håll kontakt med barnet.

Sexuella övergrepp

Det kan inträffa att ett barn i förtroende berättar om sexuella övergrepp. Ta då emot berättelsen och ifrågasätt den inte. Bekräfta att det var bra att barnet berättat. Bestäm en ny tid med barnet och håll kontakten. Anteckna barnets ord så ordagrant som möjligt som stöd för minnet. Du kan också själv ha noterat något som väckt din oro för att sexuellt övergrepp kan ha skett. Kontakta då en erfaren kollega/pedodontist eller konsultera socialtjänsten för att rådgöra utan att nämna barnets namn.

Se också nedan: *Fysisk försummelse*

Fysisk försummelse

Det är inte ovanligt att lite äldre barn uteblir från tandbehandling trots att behov av tandvård finns. Det kan finnas många olika skäl till detta. Tandvårdsrädsla kan vara ett sådant skäl. Den rädslan behöver behandlas först, innan tandvård är möjlig. Vuxna kvinnor som utsatts för misshandel/övergrepp under barndomen har som vuxna berättat om svår tandvårdsrädsla under barndomen. (*Socialstyrelsens rapport 1995:3*)

Mindre barn är beroende av sina föräldrar/vårdnadshavare när det gäller att få tandvård. Tandvårdspersonal kan företa olika åtgärder kring ett barn som på grund av bristande omvårdnad uteblir från avtalad tandvårdstid, exempelvis kan ett personligt brev sändas till föräldrarna/vårdnadshavaren. Det kan vara svårt att förstå varför en familj inte kommer med ett mindre barn till tandvården särskilt om behov av vård finns. Tandvårdspersonal har emellertid ansvar för att dessa barn uppmärksammas. Barnet har rätt till tandvård och om det inte får det är detta att betrakta som omsorgssvikt.

I omsorgen om barn vars tänder och munhälsa blivit eftersatt, eller som på annat sätt är utsatta, är det av stort värde att ett kontaktnät finns etablerat med t ex familjecentral, BHV och socialtjänst.

Omsorgssvikt

Barn som inte får sina grundbehov tillgodosedda i hemmet är utsatta för omsorgssvikt. Omsorgssvikt kan innebära allt ifrån försummelse och okänsligt bemötande till grovt fysiskt våld och övergrepp.

”Barn utvecklas i relation, barns hjärna utvecklas i relation, omsorgssvikt uppstår i relation och föräldrars känslomässiga tillgänglighet är viktiga företeelser i och för barns utveckling”. (Karin Lundén, 2006)

Det är kanske inte så farligt...?

Det kan ligga nära till hands att tro att till synes ”enklare eller lättare” former av fysiskt våld som nyp och luggningar eller snäsningar och ironi, inte ”är så farligt” för barnet. De senaste årens forskning (Karin Lundén, 2006) tar bland annat upp att ett okänsligt beteende, det att barnet inte blir sett och hört, det vill säga inte blir bekräftat, också förtjänar stor uppmärksamhet. Lika stor uppmärksamhet som det som vi kanske till vardags förknippar med våld mot barn det vill säga att bli slagen och utsatt för sexuella övergrepp. Ett okänsligt sätt i samspelet med barnet kan ge bestående skador och äventyra ett barns hälsa på flera sätt.

Yrkespersoner som möter barn måste därför vara uppmärksamma på och förstå vikten av att vara lyhörda även för denna form av utsatthet.

Så kan t ex barnhälsovårdspersonal, förskolepersonal med flera notera att ”något känns fel” kring ett barn. Iakttagelsen man gjort kanske handlar om att föräldern/vårdnadshavaren upprepade gånger:

- snäser åt barnet
- inte berömmar när det är befogat
- hutar åt och korrigerar barnet på ett bryskt sätt
- inte låter barnet komma till tals

Vidare kan det handla om att barnet

- ”är smutsigt och luktar illa”
- inte är klätt adekvat för årstiden
- verkar ovanligt hängigt och trött

Eller att:

- föräldrarna missar BVC-kontroller (barnhälsovårdskontroller)
- går inte till doktorn med barnet vid sjukdom” (Karin Lundén 2006)

Ovanstående företeelser och situationer kan upplevas som ”bagateller” jämfört med t ex fysiskt våld mot barn, men är nog så viktiga att vara lyhörd för.

Det man lagt märke till förefaller kanske ”för litet” för att tas upp som en anmälan.

Ändå kanske det är precis det som behöver göras. Om inte för annat så för att det är ett barns rättighet att få t ex sjukvård, tandvård. (FN:s konvention om barns rättigheter. Artikel 24)

Som vårdgivare, skolpersonal, och andra myndighetsanställda kan vi göra mycket för att lyfta fram denna form av utsatthet. Vi kan se till att vi regelbundet möter andra verksamheter och diskuterar just de här områdena av omsorgssvikt. Det kan öka vår förmåga att upptäcka barn i dessa riskmiljöer, samtidigt som vi skapar förutsättningar för bättre samverkan över yrkesgränserna. Vi skapar samsyn. (Strategi för samverkan kring barn som far illa eller riskerar fara illa, sidan 3, 13 2007)

Gör så här vid misstanke om omsorgssvikt

Lyssna till vad barnet uttryckt själv. Försök närma dig familjen med din iakttagelse. Föräldern kan vara trött, sjuk eller stressad av olika skäl och kan bli tacksam över att någon bryr sig. Det du sett/lagt märke till kan givetvis också vara ett tecken på att barnet finns i en miljö med omsorgssvikt av andra skäl. För barnets vidkommande är det emellertid viktigt att saken uppmärksammas. Samråd med erfaren kollega och/eller konsultera socialtjänsten.

Det handlar om att närma sig familjen med barnets bästa för ögonen och våga ta upp ett samtal med föräldern/vårdnadshavaren med detta som utgångspunkt. Lägg fram din undran, ställ din fråga på ett inkännande sätt och inte som en anklagelse.

Frågor kan givetvis trots goda intentioner utlösa ilska. Det är en risk man får ta och känslostormarna brukar bedarra efter en liten tid. Det är viktigt att inte släppa kontakten med barnet och familjen. Helst vill vi få till ett frivilligt samarbete med familjen, socialtjänsten och den part som lyft frågan/problematiken. Detta är ofta också det som sker, men det är givetvis inte alltid möjligt.

Psykosocial handledning är ett hjälpmedel att hantera sådana situationer så att de får rimliga proportioner i arbetslaget och leder till bra interventioner för barnet. Handledningen hjälper också till att hantera de känslor som kan uppstå i personalgruppen samt tillför kunskap.

Om ingen kontakt med socialtjänsten på frivillig väg tas emot, och oro kvarstår, görs en anmälan till socialtjänsten och förälder/vårdnadshavare informeras. Använd bilaga 1.

Observera dock: Om din misstanke gäller misshandel/sexuella övergrepp ska du göra en anmälan till socialtjänsten utan att berätta om din misstanke för familjen.

Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst

Din möjlighet att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst finns i nästan alla lägen.

”En anmälningsskyldig person kan ibland behöva samråda med mer erfaren kollega för att kunna få klarhet om iakttagelserna över huvud taget är sådana att anmälningsskyldighet gäller.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 39.*)

”Det utesluter inte att det finns ett visst utrymme för konsultation med arbetsledare eller, utan att nämna namnet på ett barn, att rådgöra med socialtjänst.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 11.*)

Det är emellertid alltid du själv som ansvarar för att anmälan sker.

Misshandel och/eller sexuella övergrepp

Med undantag för de mest uppenbara misshandelsfallen är det mycket svårt att säkert avgöra om ett barn varit utsatt för misshandel och/eller sexuellt övergrepp. Det är inte heller din uppgift som BHV-sköterska, förskolepersonal, barnmorska eller tandvårdspersonal att avgöra om ett barn utsatts för övergrepp eller inte. **Däremot har du skyldighet att observera och uppmärksamma tecken på övergrepp samt anmäla till och med misstanke om detta.**

Fysisk misshandel – varningssignaler

Ett barn kan ha blivit misshandlat i familjen om något eller flera av följande företeelser föreligger då en familj söker hjälp i vården för sitt barn:

- Medicinsk hjälp för skadan söks sent
- Vet inte hur det gått till...?
- Nya versioner berättas/man skyller på andra
- Man söker vid upprepade tillfällen
- Avvikande reaktion hos föräldrar
- Avvikande föräldrasamspel

(Vårdprogram vid barnmisshandel, kap 2. MIO-gruppen, Karolinska Universitetssjukhuset, Astrid Lindgrens Barnsjukhus, Stockholm 2004)

Utöver de skador som barnet kan ha på kroppen, kan han/hon också uppvisa något av följande beteenden:

Stillsamma barn - barn som är medgörliga, snälla, tystlåtna och kan uppfattas som överanpassade.

Hyperaktiva barn - barn som är aggressiva och utagerande; söker hela tiden konflikter, prövar gränserna och är distanslösa.

Barn med psykosomatiska symtom - barnet har ofta ont i magen eller huvudvärk.

Sexuella övergrepp

Också när det gäller sexuella övergrepp mot barn är tecknen oftast ospecifika och kan tyda på andra, helt normala, svårigheter. Det finns dock vissa tecken som tydligare talar för att sexuella övergrepp kan ha förekommit.

Barn och ungdomar som varit utsatta för misshandel och/eller sexuella övergrepp har i högre grad än andra uppvisat följande:

- I förskoleåldern - Ängest/oro, rädsla och mardrömmar. Tvångsmässigt onanerande, onormalt sexuellt intresse, sexuellt betonade teckningar, antydningar i ord eller lek. Rastlöshet, passivitet eller tillbakagång i utvecklingen. Rodnade könsorgan, sveda, flytning, blödningar, rodnad/förstorad analöppning.
- I skolåldern - Samma som för förskolebarn ovan, men också sexuella övergrepp mot andra barn, aggressivitet, rymningar hemifrån, skolsvårigheter, psykosomatiska symtom, och självmordsförsök
- I tonåren - Samma som ovanstående samt självskadande beteende, missbruk, överdriven sexualitet, tidig graviditet, fientlig inställning till sex. *(Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar Red. Carl-Göran Svedin, Lena Banck 2003)*

Det är svårt att otvetydigt ange hur misshandel och/eller sexuella övergrepp kan ta sig uttryck hos ett barn. Påtagligt förändrat beteende och/eller tillbakagång i utvecklingen är företeelser som kan följa på de trauman som våld och/eller sexuella övergrepp kan innebära, och är tillstånd som oavsett orsak, behöver uppmärksammas.

Så här gör du vid misstanke om misshandel/sexuella övergrepp

Du som i tjänsten möter barn och misstänker misshandel eller sexuella övergrepp har har skyldighet att anmäla det till socialtjänsten.

Det kan i stunden vara svårt att hantera sin misstanke och sin oro för barnet på bästa sätt. Men det finns nästan alltid utrymme för att rådgöra med eller konsultera socialtjänsten inför en anmälan. Ibland kan man behöva samråda med en erfaren kollega inför kontakten med socialsekreterare. Informera också din närmaste chef.

1. Kontakta omgående socialtjänsten. Det finns möjlighet att konsultera socialtjänsten innan du uppger barnets namn och anmälan sker. Det kan underlätta vid detta samtal att du skrivit ner vad du iakttagit, hört eller märkt, inför samtalet. Tänk t ex kring följande punkter:
 - Vad barnet sa/gjorde eller vad jag såg
 - Vad jag själv sa eller tänkte
 - Vad barnet visade för känslor
 - Vad jag själv kände
 - Barnets livsomständigheter, familj/skola, ev. tidigare kontakt med socialtjänst och så vidare
2. Komplettera med skriftlig anmälan i efterhand. Använd bilaga 1 ”Anmälan till socialtjänst”. Din anmälan kan nu skriftligt bekräftas av socialtjänsten. Kopia av anmälan förvaras i enlighet med de regler som finns inom verksamheten. Berätta inte för familjen om din misstanke.

Det är ytterst alltid du själv som har ansvar för att anmälan blir gjord. Vid anmälan till socialtjänst finns inget som hindrar att samtidig anmälan sker till polismyndighet.

Det är bra att ha stöd i en handledningsgrupp/en handledare under processens gång. Det är viktigt att din närmaste chef är väl informerad. Om misstanke finns att anmälan kan utlösa aggressivitet/våld rådgör med närmaste chef/erfaren kollega och/eller socialtjänst.

Vad du inte skall göra

Det finns vissa vanliga fel som kan medföra att barnet – trots välvilja från anmälarens sida – hamnar i en ännu sämre situation. Tänk därför på följande:

- Börja inte på egen hand fråga ut eller förhöra barnet.
- Starta inte en utredning för att ”klargöra” faktiska förhållanden.
- Informera inte föräldrar, vårdnadshavare eller annan vuxen person i barnets omgivning om dina misstankar. (*Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 34*)
- Du ska inte själv avgöra sakfrågan eller sätta dig till doms över den förmodade förövaren (det vill säga konstatera att övergrepp skett och vem som är förövaren).
- Lova aldrig barnet att du inte ska berätta för någon annan. Det är ett löfte du inte kan hålla.

Mödrahälsovård

Arbetsgång vid oro för den gravida kvinnan och det väntade barnet

Ta din oro på allvar.

Skyldigheten att anmäla till socialtjänsten omfattar inte det väntade barnet.

Sekretessen hindrar emellertid inte att uppgifter lämnas till socialtjänsten om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet.

(Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 53)

1. Konsultera inledningsvis socialtjänsten utan att ange kvinnans namn, samråd med erfaren kollega eller tag upp oron i din handledningsgrupp. För att strukturera dina tankar innan du pratar med någon och som stöd för minnet vid konsultationen, använd gärna dessa punkter:
 - Vad kvinnan sa/gjorde eller vad jag såg
 - Vad jag själv sa eller tänkte
 - Vad kvinnan visade för känslor
 - Vad jag själv kände
 - Kvinnans livsomständigheter; familj/arbete, eventuell tidigare kontakt med socialtjänst och så vidare.
2. Kontakta kvinnan/paret om din oro och föreslå träff där du själv om möjligt deltar tillsammans med socialtjänsten och kvinnan/paret (familjen). Samverkan på frivillig bas är nu möjlig.
3. Om kvinnan/paret inte accepterar sådant föreslaget möte, håll kvar kontakten med kvinnan/familjen, och kontakta socialtjänsten för förnyad konsultation, utan att ange kvinnans namn. Om du har tillgång till handledningsgrupp, tag upp frågan där och släpp inte kontakten med kvinnan/paret. Prova att erbjuda förnyat möte för stöd och hjälp.
4. Om kvinnan/paret fortfarande inte vill mötas för föreslaget stöd och din oro kvarstår, hindrar inte sekretessen (*Sekretesslagen kapitel 14 §2*) att du kontaktar socialtjänsten och/eller barnhälsovården, eller annan hälso- och sjukvårdsmyndighet om du bedömer att det behövs som skydd för det väntade barnet.

En aktuell adress - och telefonlista till ansvariga på socialtjänsten, socialjour, om sådan finns, och polisen bör alltid finnas tillgänglig på arbetsplatsen. *(Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 40)*

Oro för annat barn än det väntade barnet

Mödrahälsovårdspersonal som kommer i kontakt med barn i yrket har samma skyldighet som t ex Barnhälsovårdssjuksköterska att anmäla till socialtjänst missförhållanden som rör barn. Se vidare under rubriken Barnhälsovård.

Checklista mödrahälsovård

Oro för den gravida kvinnan och/eller det väntade barnet

- ☑ Använd konsultationsmöjligheten med socialtjänsten, eller erfaren kollega (se nedan). Uppge inte kvinnans namn. Har du tillgång till handledningsgrupp, tag upp din oro där.
- ☑ Erbjud kvinnan/paret möte med socialtjänst där du om möjligt själv deltar. Om kvinnan/paret avböjer – konsultera socialtjänsten på nytt utan att uppge namnet på kvinnan/paret.
- ☑ Håll kontakten med kvinnan/paret och erbjud inom kort stödande möte på nytt.
- ☑ Om kvinnan/paret åter avböjer är det inget som hindrar att du kontaktar socialtjänsten, barnhälsovården, eller annan hälso- och sjukvårdsmyndighet om du bedömer att det behövs som skydd för det väntade barnet.

Chefen ansvarar för att personalen får fortlöpande handledning och skydd när det behövs. Se vidare under rubriken: *Arbetsmiljölagen och behovet av...*

Det är också chefens ansvar att följa vidtagna åtgärder i form av verksamhetsuppföljning och statistikuttag. Se vidare under rubriken: *Verksamhetsuppföljning*

Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst

Din möjlighet att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst finns i nästan alla lägen.

”En anmälningsskyldig person kan ibland behöva samråda med mer erfaren kollega för att kunna få klarhet om iakttagelserna över huvud taget är sådana att anmälningsskyldighet gäller.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 39*)

”Det utesluter inte att det finns ett visst utrymme för konsultation med arbetsledare eller, utan att nämna namnet på ett barn, att rådgöra med socialtjänst.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 11*)

Det är emellertid alltid du själv som ansvarar för att anmälan sker.

Barnhälsovård

Arbetsgång vid oro för att ett barn far illa

Ta din oro på allvar.

1. Konsultera inledningsvis socialtjänsten eller samråd erfaren kollega, utan att ange barnets namn. För att strukturera dina tankar innan du pratar med någon och som stöd för minnet vid konsultationen, använd gärna dessa punkter:
 - Vad barnet sa/gjorde eller vad jag såg
 - Vad jag själv sa eller tänkte
 - Vad barnet visade för känslor
 - Vad jag själv kände
 - Barnets livsomständigheter, familj/skola, ev. tidigare kontakt med socialtjänst osv.
2. Tala med föräldern/föräldrarna/vårdnadshavaren om din oro och föreslå träff där du själv om möjligt deltar tillsammans med socialtjänsten och familjen. Samverkan kring barnet på frivillig bas blir nu möjlig.
3. Om familjen avböjer mötet håll kvar kontakten med familjen och kontakta för din egen del socialtjänsten för förnyad konsultation – utan att ange barnets namn. Om du har tillgång till handledningsgrupp, tag upp frågan där och släpp inte kontakten med familjen.
Prova att erbjuda förnyat möte för stöd och hjälp till barnet.
4. Om det trots allt inte är möjligt att på frivillig väg få till ett möte och din oro kvarstår, måste du göra en anmälan till socialtjänst. Berätta för familjen om din skyldighet.

Använd bilaga 1: ”Anmälan till socialtjänsten”. Du har nu gjort en skriftlig anmälan som socialtjänsten kan bekräfta. Du kan också göra anmälan per telefon och i efterhand komplettera skriftligt. Kopia av anmälan förvaras i journal. Informera din närmaste chef.

I de fall din oro gäller misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp kontaktar du omgående socialtjänsten (läs vidare under *Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst på sidan 18*). Berätta inte för familjen om din misstanke.

Använd bilaga 1 ”Anmälan till socialtjänst” enligt ovan.

Du har nu gjort en skriftlig anmälan som socialtjänsten kan bekräfta. Du kan också göra anmälan per telefon och i efterhand komplettera skriftligt. Kopia av anmälan förvaras i enlighet med respektive verksamhets regler. Informera din närmaste chef.

En aktuell adress - och telefonlista till ansvariga på socialtjänsten, socialjour, om sådan finns, och polisen bör alltid finnas tillgänglig på arbetsplatsen. (*Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 40*)

Checklista barnhälsovård

- ☑ Använd konsultationsmöjligheten med socialtjänsten, eller erfaren kollega (se nedan). Nämn inte barnets namn.
- ☑ Erbjud familjen möte med socialtjänst där du om möjligt själv deltar. Om familjen avböjer – konsultera socialtjänsten på nytt.
- ☑ Håll kontakten med familjen och erbjud inom kort ett nytt stödjande möte.
- ☑ Om familjen åter avböjer, håll kontakten och gör en formell anmälan, helst skriftlig. Informera familjen om din skyldighet. Förvara kopia av anmälan i barnets journal.

Vid misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp, gör anmälan omgående utan att informera familjen.

Chefen ansvarar för att personalen får fortlöpande handledning och skydd när det behövs. Se vidare under rubriken: *Arbetsmiljölagen och behovet av...*

Det är också chefs ansvar att följa vidtagna åtgärder i form av verksamhetsuppföljning och statistikuttag. Se vidare under rubriken: *Verksamhetsuppföljning*

Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst

Enligt lagtexten ska anmälan ske genast. Din möjlighet att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst finns trots allt ändå i nästan alla lägen.

”En anmälningsskyldig person kan ibland behöva samråda med mer erfaren kollega för att kunna få klarhet om iakttagelserna över huvud taget är sådana att anmälningsskyldighet gäller.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 39*)

”Det utesluter inte att det finns ett visst utrymme för konsultation med arbetsledare eller, utan att nämna namnet på ett barn, att rådgöra med socialtjänst.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 11*)

Det är emellertid alltid du själv som ansvarar för att anmälan sker.

Öppen förskola

Arbetsgång vid oro för att ett barn far illa

Ta din oro på allvar.

1. Konsultera inledningsvis erfaren kollega/socialtjänsten * utan att ange barnets namn. För att strukturera dina tankar innan du pratar med någon och som stöd för minnet vid konsultationen, använd gärna dessa punkter:
 - Vad barnet sa/gjorde eller vad jag såg
 - Vad jag själv sa eller tänkte
 - Vad barnet visade för känslor
 - Vad jag själv kände
 - Barnets livsomständigheter, familj/skola, ev. tidigare kontakt med socialtjänst och så vidare.
2. Tala med föräldern/föräldrarna/vårdnadshavaren om din oro och föreslå träff där du själv om möjligt deltar tillsammans med socialtjänsten och familjen. Samverkan kring barnet på frivillig bas blir nu möjlig.
3. Om familjen avböjer mötet håll kvar kontakten med familjen och kontakta för din egen del socialtjänsten för förnyad konsultation – utan att ange barnets namn. Om du har tillgång till handledningsgrupp, tag upp frågan där och släpp inte kontakten med familjen. Prova att erbjuda förnyat möte för stöd och hjälp till barnet.
4. Om det trots allt inte är möjligt att på frivillig väg få till ett möte och din oro kvarstår, måste du göra en anmälan till socialtjänst. Berätta för familjen om din skyldighet.

Använd bilaga 1. ”Anmälan till socialtjänsten” Du har nu gjort en skriftlig anmälan som socialtjänsten kan bekräfta. Du kan också göra anmälan per telefon och i efterhand komplettera skriftligt. Kopia av anmälan förvaras i enlighet med arbetsplatsens regler för sekretessmaterial. Informera din närmaste chef.

I de fall din oro gäller misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp kontaktar du omgående socialtjänsten (läs vidare under *Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst på sidan 20*). Berätta inte för familjen om din misstanke. Använd bilaga 1 ”Anmälan till socialtjänst” enligt ovan.

En aktuell adress - och telefonlista till ansvariga på socialtjänsten, socialjour, om sådan finns, och polisen bör alltid finnas tillgänglig på arbetsplatsen. (*Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 40*)

Checklista öppen förskola

- ☑ Använd konsultationsmöjligheten med socialtjänsten, eller erfaren kollega (se nedan). Nämn inte barnets namn.
- ☑ Erbjud familjen möte med socialtjänst där du om möjligt själv deltar. Om familjen avböjer – konsultera socialtjänsten på nytt.
- ☑ Håll kontakten med familjen och erbjud inom kort ett nytt stödande möte.
- ☑ Om familjen åter avböjer, håll kontakten och gör en formell anmälan, helst skriftlig. Informera familjen om din skyldighet. Kopia av anmälan förvaras enligt din arbetsplats sekretessregler

Vid misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp, gör anmälan omgående utan att informera familjen.

Chefen ansvarar för att personalen får fortlöpande handledning och skydd när det behövs. Se vidare under rubriken: *Arbetsmiljölagen och behovet av...*
Det är också chefens ansvar att följa vidtagna åtgärder i form av verksamhetsuppföljning och statistikuttag. Se vidare under rubriken: *Verksamhetsuppföljning*

Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst

Anmälan ska ske genast enligt lagtexten. Din möjlighet att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst finns i nästan alla lägen.

”En anmälningsskyldig person kan ibland behöva samråda med mer erfaren kollega för att kunna få klarhet om iakttagelserna över huvud taget är sådana att anmälningsskyldighet gäller.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 39*)

”Det utesluter inte att det finns ett visst utrymme för konsultation med arbetsledare eller, utan att nämna namnet på ett barn, att rådgöra med socialtjänst.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 11*)

Det är emellertid alltid du själv som ansvarar för att anmälan sker.

Tandvård

Arbetsgång vid oro för att ett barn far illa

Ta din oro på allvar.

1. Konsultera socialtjänsten eller erfaren kollega/pedodontist. För att strukturera dina tankar innan du pratar med någon och som stöd för minnet vid konsultationen, använd gärna dessa punkter:
 - Vad barnet sa/gjorde eller vad jag såg
 - Vad jag själv sa eller tänkte
 - Vad barnet visade för känslor
 - Vad jag själv kände
 - Barnets livsomständigheter, familj/skola, ev. tidigare kontakt med socialtjänst och så vidare.
2. Tala med föräldern/föräldrarna/vårdnadshavaren om din oro och föreslå en första träff där du själv om möjligt deltar tillsammans med socialtjänsten och familjen. Samverkan kring barnet på frivillig bas blir nu möjlig.
3. Om familjen avböjer mötet håll kvar kontakten med familjen och kontakta för din egen del socialtjänsten och/eller pedodontist för förnyad konsultation, utan att ange barnets namn. Om du har tillgång till handledningsgrupp, tag upp frågan där och släpp inte kontakten med familjen.
Prova att erbjuda förnyat möte för stöd och hjälp till barnet.
4. Om det trots allt inte är möjligt att på frivillig väg få till ett möte och din oro kvarstår, måste du göra en anmälan till socialtjänst. Berätta för familjen om din skyldighet. Använd bilaga 1. ”Anmälan till socialtjänsten.” Du har nu gjort en skriftlig anmälan som socialtjänsten kan bekräfta. Du kan också göra anmälan per telefon och i efterhand komplettera skriftligt. Kopia av anmälan förvaras i barnets journal. Informera din närmaste chef.

I de fall din oro gäller misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp kontaktar du omgående socialtjänsten. Berätta inte för familjen om din misstanke. Använd bilaga 1.

Vid behov av vård/tandvård, stäm av behandlingsplan med föräldrar och socialtjänst samt för in i journalen.

Chefen ansvarar för att personalen får fortlöpande handledning och skydd när det behövs. Se vidare under rubriken: *Arbetsmiljölagen och behovet av...*

Det är också chefens ansvar att följa vidtagna åtgärder i form av verksamhetsuppföljning och statistikuttag. Se vidare under rubriken: *Verksamhetsuppföljning*

En aktuell adress - och telefonlista till ansvariga på socialtjänsten, socialjour, om sådan finns, och polisen bör alltid finnas tillgänglig på arbetsplatsen. (*Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 40*)

Att uppmärksamma speciellt i tandvården

Uteblivanden från erbjuden/planerad tandvårdsbehandling.

En del barn uteblir från avtalad tid. När barnet är litet är det beroende av förälders/vårdnadshavarens stöd. Att inte fått tillfälle till undersökning och/eller behandling är en form av försummelse som kan ha många orsaker. Föräldrar/vårdnadshavare kan ha blivit sjuka, eller man har flyttat, men det kan också handla om underlåtelse av barnets behov. Barn har enligt Barnkonventionens artikel 24, rätt till hälso-, sjuk- och tandvård. Att tillställa föräldern/vårdnadshavaren ett personligt brev för att få kontakt inför utredning av behandlingsbehov och terapiplanering kan vara ett sätt att angripa problemet. Informera om din skyldighet att kontakta socialtjänst.

Checklista tandvård

- Konsultera socialtjänst eller erfaren kollega/pedodontist (se nedan). Nämn inte barnets namn.
- Erbjud familjen möte med socialtjänst där du själv om möjligt deltar. Om familjen avböjer, konsultera åter socialtjänst eller pedodontist.
- Håll kontakt med familjen och erbjud inom kort stödande möte på nytt.
- Om familjen åter avböjer, håll kontakten, och gör en formell anmälan, helst skriftlig. Informera familjen om din skyldighet.
- Gör en plan för tandvårdsbehandling tillsammans med förälder och ev. pedodontist. Förvara kopia av anmälan och behandlingsplan i barnets journal.

Vid misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp gör anmälan omgående utan att informera familjen.

Att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst

Anmälan ska ske genast enligt lag. Din möjlighet att samråda med kollega och/eller konsultera socialtjänst finns i nästan alla lägen.

”En anmälningsskyldig person kan ibland behöva samråda med mer erfaren kollega för att kunna få klarhet om iakttagelserna över huvud taget är sådana att anmälningsskyldighet gäller.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 39*)

”Det utesluter inte att det finns ett visst utrymme för konsultation med arbetsledare eller, utan att nämna namnet på ett barn, att rådgöra med socialtjänsten. (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 11*)

Det är emellertid du själv som ansvarar för att anmälan sker.

Socialtjänst

Socialtjänstens konsultativa funktion

Som myndighetsperson och/eller privatperson har man möjlighet att kontakta socialtjänsten för att konsultera/rådgöra, utan att uppge vem saken gäller. Det ger möjlighet till eftertanke och kan vara bra innan man går vidare i sitt arbete. Vid konsultationen med socialtjänsten uppger du inte barnets namn.

Som yrkesutövare med anmälningsskyldighet kan du emellertid aldrig själv vara anonym. (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn*)

Arbetsgång vid konsultation och eventuell anmälan

1. Kontakta socialtjänsten och uppge att du vill konsultera/rådgöra i en sakfråga. Du berättar vem du är, men uppger inte barnets namn.
2. Konsultationen kan mynna ut i en uppmaning från socialtjänsten att göra en formell anmälan. Denna görs helst skriftligt. Använd bilaga 1 ”Anmälan till socialtjänsten”.
3. Anmälaren kan med fördel bjuda in socialtjänsten, vårdnadshavaren samt ev. barnet till ett gemensamt möte .
4. Socialtjänsten bekräftar skriftligt mottagandet av anmälan och informerar om vem som är ansvarig handläggare.
5. Återkoppling till anmälaren är möjlig om familjen ger sitt godkännande.

Arbetsgång vid misstanke om misshandel/sexuellt övergrepp

1. Kontakta omgående socialtjänsten. Visst utrymme för att rådgöra/konsultera inför anmälan finns i stort sett alltid.
2. Anmälan görs helst skriftligt men kan också ske muntligt, varvid skriftlig anmälan sänds in i efterhand. Använd bilaga 1 ”Anmälan till socialtjänst”.
3. Prata inte med föräldrar eller andra anhöriga om din misstanke.
4. Socialtjänsten svarar för att skydda barnet medan polis och åklagare sköter den juridiska processen, det vill säga brottundersökningen.

Chefen ansvarar för att personalen får fortlöpande handledning och skydd när det behövs. Se vidare under rubriken: *Arbetsmiljölagen och behovet av...*

Det är också chefens ansvar att följa vidtagna åtgärder i form av verksamhetsuppföljning och statistikuttag. Se vidare under rubriken: *Verksamhetsuppföljning*

En aktuell adress - och telefonlista till ansvariga på socialtjänsten, socialjour, om sådan finns, och polisen bör alltid finnas tillgänglig på arbetsplatsen. (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 40*)

Personalens arbetsmiljö

I arbetet med barn som far illa eller riskerar fara illa är det viktigt att också tänka på personalens arbetsmiljö

Ur Arbetsmiljölagen 1977:1160 AFS (Arbetarskyddsstyrelsens Författningssamling)1993:2 (kungörelse om tillämpning av lagen) 1§:
”Lagens ändamål är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö.” Lag (1994:579)

I arbetssituationer där hot och våld kan uppstå, har arbetsgivaren så långt det är möjligt, att säkra den anställdes arbetsmiljö. Utbildning, tekniska lösningar, larm, god planering av lokaler och rutiner mm är olika slags lösningar. Ensamarbete ska kunna undvikas, handledning skall finnas tillgängligt vid behov. Medarbetarna bidrar till att rätt åtgärder vidtas, genom att beskriva sina behov.

”Det är viktigt att arbetsledningen är observant på personalens behov av handledning och stöd i en anmälningssituation. Arbetsledningen på respektive arbetsplats bör utarbeta rutiner för det stöd den som är anmälningsskyldig kan behöva i samband med att en anmälan övervägs eller har gjorts.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 40*)

Behov av handledning, skydd och stöd i arbetet med barn som far illa

Det kan kännas svårt på många sätt att hantera ärenden kring barn som inte har det bra. Vi kan drabbas av tvivel på om det vi gjort blev ”rätt”. Ett stöd och en trygghet är att arbetsgivaren/närmsta chefen, känner till och förstår den problematik som kan uppstå i arbetet med utsatta barn. Arbetsgivaren har ansvar för att stöd finns tillgänglig under processen om så behövs. Ta vara på den möjligheten.

Psykosocial handledning (av psykolog, kurator, socionom eller motsvarande) är både ett handgripligt stöd i processen kring utsatta barn, och ett skydd mot de försvarsmekanismer som kan utvecklas hos yrkespersoner som kommer i kontakt med barns lidande. Sådana överlevnadsstrategier kan hindra att arbetet i samverkan blir effektivt. (*Strategi för samverkan, sidan 42. Ref. Killen, K. 1999*) Psykosocial handledning bör därför om möjligt regelbundet eller i perioder, ingå i arbetsvillkoren för yrkesfolk som möter utsatta barn. Psykosocial handledning utgör också ett skydd mot utmattningssymtom samt blir, rätt använd, en form av kontinuerligt lärande.

Handledning i grupp är ett kostnadseffektivt sätt att regelbundet ge många samma kunskap samtidigt som man tar tillvara gruppens gemensamma erfarenhet.

Den som anmäls kan ibland bli aggressiv mot anmälaren. Informera din närmaste chef om att du gjort en anmälan. Skriv eventuellt gemensamt under anmälan tillsammans med flera i arbetslaget. Den som känner till omständigheterna har emellertid alltid ett personligt ansvar för att anmälan görs.

Arbeta inte ensam. Det ska finnas rutin på arbetsplatsen för hur man som personal gör vid eventuell fara.

Under vårt arbete tillsammans har vi konstaterat att tillgång till handledning varierar mellan olika arbetsplatser och olika verksamheter inom Kalmar län. Det är också olika sorters handledning som erbjuds.

”Det är angeläget att kunskapen om anmälningsskyldigheten hålls levande och diskuteras på arbetsplatser där anmälningsskyldiga arbetar.” (*Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, sidan 3*)

Handledning kan vara ett sätt att hålla diskussionen kring barn som far illa levande på arbetsplatsen. Möjligheten att våga se och agera borde öka med tillgång till handledning.

Socialtjänstens handledning är självklar sedan länge. Socialtjänsten möter barns utsatthet i stort sett dagligen. Handledningen sker i grupp och leds ofta av person med formell kompetens som handledare. Handledningen har fokus mot såväl praktiska som känslomässiga frågor.

Mödrahälsovården har grupphandledning vid flera av mottagningarna i länet, dock inte i alla. Barnmorskor kommer bland annat i kontakt med våldsutsatta gravida kvinnor. Barnet löper i dessa fall risk både under och efter graviditeten. Handledningen är av dessa skäl av stor vikt i verksamheten.

Barnhälsovården har tillgång till grupphandledning i hela länet, såväl inom familjecentral som utanför. Vid behov finns också möjlighet till individuell handledning. I några av handledningsgrupperna deltar såväl BHV- som MHV-sköterskor tillsammans. Handledningen ges av oftast av MHV-/BHV-psykolog men kan också ske via annan person med handledarutbildning. Handledningen ses som en förutsättning för ett tryggt arbete med bland annat barn i utsatta miljöer.

Öppen förskola har endast i få fall tillgång till handledning. Önskemål om grupphandledning finns vid några familjecentraler i länet.

Tandvården möter inte sällan barn som uteblir från erbjudna tandvårdsbesök. Detta väcker oro och frågor. Barnen går miste om sin rättighet till vård. (*Barnkonventionen artikel 22*) Detta är en form av omsorgssvikt som behöver uppmärksammas. Grupphandledning med fokus på effektiva åtgärder med rimligt engagemang kan vara ett instrument att hantera bland annat dessa frågor. Det är angeläget att handledning görs tillgänglig även för tandvårdspersonal och särskilt för de team i allmäntandvården som har uttalat intresse för barntandvård.

Primärvården i Kalmar län har ansökt om medel hos Brottsförmyndigheten för att, under en begränsad tid, också erbjuda några av tandvårdens barnintresserade team plats i handledningsgrupp.

Verksamhetsuppföljning och statistik vid familjecentral och inom tandvården

”För att kunna vidareutveckla sin samverkan behöver verksamheterna följa upp och utvärdera arbetet. Uppföljning och utvärdering ska

- efterfrågas kontinuerligt av ledningen
- byggas in i de överenskommelser som görs
- helst vara gemensam för de samverkande verksamheterna”

(Strategi för samverkan kring barn som far illa eller riskerar fara illa, sidan 20, 21)

Följande uppgifter bör samlas in med start maj 2008 för de familjecentraler och familjecentralslika verksamheter som medverkat vid detta dokumentets tillblivelse.

Mödrahälsovård

- Antalet tillfällen av konsultation och anmälningar till socialtjänsten avseende barn som far illa, riskerar fara illa från mödrahälsovård till socialtjänst.

Barnhälsovård

- Antalet tillfällen av konsultation och anmälningar till socialtjänsten avseende barn som far illa, riskerar fara illa från barnhälsovård till socialtjänst.

Öppen förskola

- Antalet tillfällen av konsultation och anmälningar till socialtjänsten avseende barn som far illa, riskerar fara illa från öppen förskola till socialtjänst.

Socialtjänst

- Antal konsultationer mellan MHV/BHV/Öppen förskola och socialtjänst inom Familjecentraler.
- Antal konsultationer mellan MHV/BHV/Öppen förskola/tandvården och socialtjänst på enheter som inte finns inom Familjecentraler.
- Antal anmälningar till socialtjänsten per månad
- Anmälningarnas ursprung (MHV/BHV Öppen förskola/tandvård)
- Vid egenansökan, dvs. personer som själva tar kontakt med socialtjänsten, uppgift om varifrån har egenansökan har initierats

Tandvård

- Antalet tillfällen av konsultation och anmälningar från allmäntandvården till socialtjänsten
- Antalet tillfällen av konsultation och anmälningar från pedodontin till socialtjänsten
- Antal konsultationer från allmäntandvården hos pedodontist.

Referenser

Facklitteratur

- *Barnens rättigheter*. Wahlström & Widstrand/Rädda barnen 1992.
- *Att möta barn som utsatts för sexuella övergrepp*. Rapport från Socialstyrelsen 1995:18.
- *Sexuella övergrepp mot barn och ungdomar*. Svensk Förenings för Gynekologi Arbets- och Referensgrupp. Rapport nr 28 1994.
- *Barn i Riskzon*. Göteborgspolisens, Brottsförebyggarna och Skandias Idéer för Livet-kampanj.
- *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Carl-Göran Svedin, Lena Banck. Studentlitteratur 2002.
- *När omsorgen sviktar*. Hindberg, Barbro Rädda Barnen 1999.
- *Sårbara barn – att vara liten, misshandlad och försummad*. Hindberg, Barbro 2006.
- *KUB-projektet. Sexuella övergrepp mot barn. En kunskapsöversikt*. Socialstyrelsen. SoS Rapport 2000:1.
- *Vårdprogram vid barnmisshandel*. Karolinska Universitetssjukhuset, Stockholm. Mio-gruppen (Gruppen mot Misshandel och Omsorgssvikt) 2004.
- *Varför berättade de inte? Om att utnyttjas i barnpornografi*. Carl-Göran Svedin, Kristina Banck, Rädda Barnen 2003.
- *Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn*. Socialstyrelsen 2004.
- *Strategier för samverkan – kring barn som far illa eller som riskerar att fara illa*.
- *Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, 2007-07*
- *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn*. Lundén, Karin 2004.
- *Kvinnor som utsatts för incest*. Socialstyrelsens rapport 1995:3 .
- *Barnmisshandel Att förebygga och åtgärda* *SOU 2001:72*
- *Ny Socialtjänstlag* *SOU 1994:13*

Skönlitteratur

- *Den lilla drakflickan*. M Lundgren och U Gustafsson. Förlagshuset Gothia 1991 (barnbok).
- *Huset med den blinda glasverandan*. Wassmo, Herbjörg. Nordstedts Förlag 1985.
- *Det stumma rummet*. Wassmo, Herbjörg Nordstedts Förlag 1986.
- *Hudlös himmel*. Wassmo, Herbjörg, Nordstedts Förlag 1987.
- *Där ingenting kan ses*. Anna-Karin Granberg. Wahlström & Widstrand 1992.
- *Incest, det händer inte här*. Kitta Söderlind- Ridell. Warne Förlag 1993.

BRIS

Barnens Rätt i Samhället

www.bris.se

ECPAT

End child prostitution, child pornography and trafficking of children for sexual purpose

www.ecpat.net (internationellt)
www.ecpat.se (Sverige)

ISPCAN

International Society of prevention of Child Abuse and Neglect

www.ispcan.org

NFBO

Nordisk förening mot barnmisshandel och omsorgssvikt

www.nfbo.com

Rädda Barnen

www.radda.barnen.se

Bekräftelse från Socialtjänsten på mottagen anmälan Barn som far illa

Till:

Adress:

Tack för ditt brev/din kontakt/din anmälan till oss rörande (barnets namn):

som ankom till oss (datum):

Ärendet tas nu omhand av Individ och Familjeomsorgen. Om familjen/den unge tillåter, kan du bli informerad om ärendets process och eventuell utgång. Vi kan också behöva kontakta dig för kompletterande upplysningar. Du är självklart välkommen att ringa själv, särskilt om du får veta något mer som kan ha betydelse i ärendet.

Med vänliga hälsningar

Namn:

Titel:

Adress:

Telefonnummer:

Datum:

Klinik-/avdelningsspecifika uppgifter

1.
Socialstyrelsens böcker: "Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn."
och "Strategi för samverkan – kring barn som far illa."
Finns på vår arbetsplats i:

2.
Vägledande dokument och lokal rutin för kontakt med socialtjänsten
Finns på vår arbetsplats i:

3.
Arbetsplatsen diskuterar regelbundet ämnet Barn som far illa:
Hur ofta? Med vem?

4.
Arbetsplatsen för månadsstatistik över:

5.
Ev. forskning , projekt, utvecklingsarbete vid arbetsplatsen:

Kontaktlista Projektets arbetsgrupp och styrgrupp		
<p>Kristina Palm Konsult/projektledare palmkristina@hotmail.com 046-211 21 59, 070-367 21 59</p>	<p>Annette Åberg Spec. i barn- och ungdomstandvård Tandvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län annette.aberg@ltkalmar.se 0480-44 85 40 0480-813 50</p>	<p>Mai-Gret Fredriksson Psykolog barnhälsovård Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län maigretf@ltkalmar.se 0490-865 94 070-524 82 20</p>
<p>Gunvor Adolfsson Primärvårdsstrateg Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län gunvorad@ltkalmar.se 0480-84122</p>	<p>Lena Berkeskär Förvaltningschef Individ- och Familjeomsorgen Oskarshamns kommun lena.berkeskar@oskarshamn.se 070-373 08 25</p>	<p>Monica Svensson Vårdutvecklare barnhälsovård Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län monicas@ltkalmar.se 0480-818 48</p>
<p>Ann-Charlotte Jonsson Vårdutvecklare barnhälsovård Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län annecharlottej@ltkalmar.se 070-663 14 19</p>	<p>Elisabeth Edberg-Karlsson Socialkonsult Länsstyrelsen elisabeth.edberg-karlsson@h.lst.se 0480-823 07</p>	<p>Lena Brissman Verksamhetschef mödrahälsovård Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län lenabri@ltkalmar.se 0480-817 21 070-522 30 23</p>
<p>Eva Wester Avdelningschef mödrahälsovård Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län evawes@ltkalmar.se 0490-78 63 79 070-600 33 40</p>	<p>Anja Risberg Sjuksköterska barnhälsovård Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län anjar@ltkalmar.se 0480-819 91</p>	<p>Anette Leijon Sjuksköterska barnhälsovård Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län anette@ltkalmar.se 0492-175 66</p>
<p>Ulla-Carin Holm Pedagog Barn- och ungdomsförvaltningen Västerviks kommun ulla-carin.holm@vastervik.se 0490-885 30</p>	<p>Tina Beinard-Westergren Pedagog Barn- och ungdomsförvaltningen Västerviks kommun tina.beinard-westergren@vastervik.se 0490-885 30</p>	<p>Helen Eriksson Rektor Barn- och ungdomsförvaltningen Kalmar kommun helen.eriksson@kalmar.se 0480-453343</p>
<p>Barbro Jönsson Socialsekreterare Socialförvaltningen Oskarshamns kommun barbro.jonsson@oskarshamn.se 0491-76 47 79</p>	<p>Elisabeth Kristiansen Barnmorska Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län elisabethkr@ltkalmar.se 0480-826 96</p>	<p>Eva Johansson Socialsekreterare Socialförvaltningen Kalmar kommun eva.johansson@kalmar.se 0480-450882</p>
<p>Suzann Carleson Pedagog Barn- och ungdomsförvaltningen Kalmar kommun suzann.carleson@edu.kalmar.se</p>	<p>Elisabeth Andersson Sekreterare Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län elisabethao@ltkalmar.se 0480-84338</p>	<p>Anders Thåström Barnhälsovårdsöverläkare Primärvårdsförvaltningen Landstinget i Kalmar Län anders.thastrom@ltkalmar.se 0490-873 54</p>